

Леонова І.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУБ'ЄКТИВНЕ УЯВЛЕННЯ ПРИЧИН САМОТНОСТІ ЖІНКАМИ З РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

У статті представлені результати дослідження суб'єктивного уявлення причин самотності жінок які належать до різних соціальних груп, а також їх реакції і дії, то як вони поводять себе у самотності.

Виявлено, що головними причинами з якими жінки пов'язують власну самотність це: незадоволеність міжособистісними стосунками, дефіцит спілкування, а також індивідуально-особистісні властивості характеру особистості жінки.

Було викрито, що реакції і дії жінок, то як вони поводять себе у самотності безпосередньо залежать від їх суб'єктивного ставлення по відношенню до самотності, де вони застосовують різні засоби (пасивні і активні, творчі і інтелектуальні, конструктивні і деструктивні), щоб уникнути цей стан. Найчастіше жінки обирають: займатись улюбленою справою, домашньою справою, слухати музику чи дивитись телевізор, читати, відвідувати іншого (гості), займатись творчістю, відокремлюватись та замикатись у собі. Зокрема жінки-внутрішньо перемішені особи з тимчасово окупованої території найчастіше обирають засіб подолання самотності спілкування з близькою людиною, релігійні жінки – спілкування з Богом, а жінки-інваліди навпаки – замикаються у собі і виокремлюються від інших. Це вказує на те, що жінки інваліди обирають пасивний деструктивний засіб подолання самотності.

Також було викрито, що найбільший відсоток жінок-інвалідів і жінок ув'язнених перекладають відповідальність за своє життя на інших людей.

Дослідження виявило, що більшість жінок вважають, що людина може уникнути самотність розвиваючи навички спілкування, якщо вона поміняє свій погляд на життя і знайде в ньому сенс, налагодить взаємостосунки із оточуючими і побудує стосунки із значущим іншим (партнером). Зокрема релігійні жінки ще до порад подолання самотності додають – віру у Бога, а жінки-інваліди – прийняття себе і подолання власного сорому серед оточуючого середовища.

Ключові слова: самотність, соціальні жіночі групи, суб'єктивні причини, реакції і дії у самотності, контроль власного життя, міркування і поради щодо подолання самотності.

Актуальність дослідження. Проблема самотності в ХХІ столітті є однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства, яка вимагає серйозного осмислення, теоретичних та експериментальних досліджень. Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що в даний час відбуваються соціально-економічні та політичні зміни, які вимагають від жінки перебудови свідомості, усталених стереотипів в поведінці, у відносинах, змушуючи її до пошуку нових стилів взаємодії. Також в останні роки помітно змінюється ставлення до самотності у жінок. Нині жіноча самотність – це поширена проблема, яка зачіпає широкий віковий діапазон з різноманітними чинниками переживання даного почуття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблематикою.

На сьогодні проблема самотності стала однією з актуальних і значних об'єктів вивчення філософії, психології та соціології. Аналіз сучасної нау-

кової літератури показує наявну значну кількість досліджень, присвячених висвітленню психології жінок у психологічному плані ця проблематика пов'язана з іменами Р. А. Dykstra і Т. Fokkema [21], О.В. Срібна [14], Є.В. Кулаєва [6], Ж.В. Пузанова [8; 9], С.Н. Єніклопов, В. І Брутман [1], О.В. Візгіна, М.Г. Панкратов [2] тощо.

Дослідниця Н.В. Шітова [18] у своїй роботі приділяла особливу увагу соціально-психологічним особливостям жінок, де вважала, що жіноча самотність надає негативний вплив на комунікацію і самооцінку, підвищуючи рівень тривоги. Також вона виділяла типи суб'єктивного сприймання жінками самотності – негативне і позитивне, активне і пасивне.

Також соціально-психологічним особливостям самотніх жінок, а саме формування статусу і образу-Я у соціумі, у своїх роботах приділяли особливу увагу науковці Н.П. Романова [12], В.І. Сіляєва [13].

Важливо відзначити, що зарубіжні науковці J.T. Cacioppo і L.C. Hawkey [20] встановили, що переживання самотності не тільки породжує безліч проблем в соціальній сфері, а й загострює вікові і особистісні зміни, проявляючись у дезадаптації, та у погіршенні психічного стану здоров'я людини.

Ряд дослідників Є.Н. Климентьева [5], Є.Є. Рогова [10], В.М. Хвостов [15], К. Ельячєфф [19], Н.В. Шітова [18;17] приділяли особливу увагу суб'єктивним і об'єктивним причинам і чинникам жіночої самотності, виділяючи основні причини такі як: розлучення, кинута дружина, вдовство, відсутність дітей, емоційна ізоляція, соціальна ізоляція, жіночий кар'єризм, шлюб за розрахунком, самотність у шлюбі, мати-одиначка, алкоголізм, сексуальна слабкість чоловіка або еректильна дисфункція, набутий досвід в батьківській родині, особливості характеру. Вони вважали що об'єктивна сторона – це ті умови, які схиляють до самотності і фактично створюють сприятливе середовище (атмосферу) для занурення людини в цей стан, а суб'єктивною гранню самотності виступає деформація особистості, яка зумовлює самотність.

Н.П. Романова наводить типологію феномена самотності, яка є результатом теоретичного узагальнення найважливіших його характеристик і відноситься до причин жіночої самотності: «самотність на комплексах», «самотність на ідеалах», «самотність на амбіціях» [11].

Отже аналізуючи наукові джерела можна побачити, що проблематика самотності набуває ще більшої актуальності. Відкритим залишається питання стосовно суб'єктивного уявлення причин самотності жінками з різних соціальних груп, а також їх реакції і дії, тобто як вони себе поведуть у цьому стані.

Мета статті. Виявлення суб'єктивного уявлення причин самотності жінок з різних соціальних груп, а також їх реакції і дії у цьому стані.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для того щоб дослідити суб'єктивне уявлення причин самотності жінок з різних соціальних груп а також їх реакції і дії на самотність, був використаний такий методичний інструментарій: анкета опитувальник Г.Р. Шагівалевої [16], анкета Н.Є.Заворотних [3], анкета Д.О. Захарової [4] і анкета Карін Рубінстайн і Філіппа Шейвера [7].

Вибірку досліджуваних склали жінки, з різних соціальних груп: 1. жінки які проживають на тимчасово окупованій території; 2. релігійні жінки; 3. жінки, які перебувають у виправній колонії (ВК),

4. жінки-внутрішньо переміщені особи; 5. жінки-інваліди (глухонімі); 6. жінки-киянки. Загальна кількість досліджуваних склала 270 осіб по 45 у кожній групі. Вік досліджуваних від 25 до 55 років.

По-перше розглянемо власне уявлення причин, з якими жінки пов'язують власну самотність, за результатами аналізу анкети-опитувальника Г.Р. Шагівалевої, Н.Є.Заворотних, а також отриманих відповідей на питання «В яких ситуаціях людина відчуває себе самотньою? Чи почували Ви себе самотньо, коли і в яких ситуаціях?» анкети Д.О.Захарової результати аналізу представлені в таблиці 1.

На підставі аналізу отриманих результатів відповідей жінок (табл. 1) щодо суб'єктивного уявлення причин самотності, можна зазначити, що переважно високий відсоток набули причини: відсутність або розрив з коханою людиною (61,1%), відсутність близьких друзів, нема з ким поговорити (49,5%), смерть коханої людини, близького (46,1). Більш менший відсоток виявився у названих причинах самотності: нікому не потрібен, нема підтримки (39,5%) і поганий характер, конфліктність, егоїзм, самолюбство (38,3%). Всі інші показники причин перебувають практично на одному рівні, окрім показників «психологічна травма» (17,8%) і «образа» (21,1%), які отримали найменший показник у відсотковому співвідношенні у порівнянні з іншими причинами. В цілому аналізуючи отримані дані, можна стверджувати, що головними причинами виникнення самотності жінок на їх думку є негативні переживання, пов'язані з незадоволеністю своїм становищем у сформованій навколо них системи соціальної комунікації і міжособистісних стосунків (бракує підтримки, втрата близького), а також у індивідуально-особистісних властивостях особистості (характер, конфліктність, егоїзм, самолюбство). Додатковими причинами у жінок виявились: невпевненість у собі, низька самооцінка (комплекси), складність у спілкуванні із оточенням, замкнутість, психологічні травми і образа. Це вказує на те, що завдяки своєї невпевненості і незадоволеності собою, їм важко встановлювати здорові міжособистісні стосунки. Подальше це призводить до виникненню внутрішніх конфліктів, пов'язаних із уникненням будь-якого контакту у спілкуванні (образи), тобто відчуженість у соціумі. У результаті відсутності підтримки від оточуючих, розвивається почуття власної непотрібності, що спонукає жінку відмовитись від встановлення важливих взаємовідношень. Страх і очікування негативних наслідків невеликого життєвого досвіду у міжособистісних стосунках (висміювання) провокує конфліктну

поведінку і труднощі у подоланні власної самотності.

Аналіз отриманих відповідей жінок окремо за груповою приналежністю, виявив, що причини самотності, які набули високі відсотки практично ідентичні показникам загальної групи жінок. Але важливо зазначити, що у жінок ув'язнених і жінок-внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території, ще достатньо високий відсоток (50%) займає причина – приходу до дому до порожнього будинку, а у жінок-інвалідів – складності у спілкуванні, проблеми із соціумом (60%). Також особливої уваги заслуговує причина «усамітнення і творчість» (60%), яка виявилась найбільша у відсотковому еквіваленті в порівнянні з іншими причинами в групі жінок-внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території. Таким чином, можна доповнити висновок зроблений по загальній групі жінок тим, що причина «приходу до дому у порожній будинок» у жінок-внутрішньо переміщених осіб обумовлена їх вимушеним внутрішнім переселенням, новим місцем проживання і новим

навколишнім середовищем, який спонукає жінок до саморозвитку. А у жінок – ув'язнених, ця причина обумовлена різкою зміною життєвих обставин, які є наслідками їх ув'язнення (втрата сім'ї, партнера, житла). У жінок-інвалідів однією з головних причин самотності виявляється вада слуху, яка є перетином для вільного вибору спілкування у соціальному середовищі.

Далі, щоб дослідити реакції і дії жінок у самотності, те як вони себе поведуть, був застосований блок анкети-опитувальника Г.Р. Шагівалевої і було поставлено запитання: «Як себе поводить людина у самотності?» анкети Д.О. Захарової, результати представлені у таблиці 2.

Виходячи з отриманих даних для жінок загальної групи, найбільш характерні наступні реакції і дії у самотності: займаючись улюбленою справою, творчістю (53%), слухаю музику (46,1%), читаю (42%), дивлюсь телевізор (39%), відвіую когось (36,7%), замикаючись у собі, відокремлюючись (35,5%), займаючись домашніми справами (32,2%). Виходячи з цих результатів, можна говорити про

Таблиця 1

**Частота названих причин, які пов'язані із самотністю жінок
(результати представлені у відсотках %)**

Причини	Загальна група жінок	Жінки які проживають на тимчасово окупованій території	Релігійні жінки	Жінки які перебувають у виправній колонії	Жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території	Жінки-інваліди	Жінки-киянки
	N=270	N=45	N=45	N=45	N=45	N=45	N=45
1. Нікому не потрібен, нема підтримки	39,5	40	70	46,7	10	30	40
2. Складності у спілкуванні, проблеми із соціумом	33,9	23,3	40	30	20	60	30
3. Приходжу до дому до порожнього будинку	35,6	26,7	40	50	50	36,7	10
4. Смерть коханої людини, близького	46,1	86,7	60	56,7	20	23,3	30
5. Відсутність близьких друзів, нема з ким поговорити	49,5	76,7	80	30	30	60	20
6. Перебування далеко від сім'ї та друзів, часті подорожі	30,5	40	40	23,3	50	-	30
7. Усамітнення, творчість	33,9	40	-	30	60	40	33,3
8. Відсутність або розрив з коханою людиною	61,1	70	80	33,4	60	90	33,3
9. Відчуття, що я не такий як усі, відчуженість, низька самооцінка, комплекси	33,9	-	63,3	-	20	83,3	36,7
10. Поганий характер, конфліктність, егоїзм. самолюбство	38,3	56,7	63,3	-	53,3	-	56,7
11. Психологічні травми (вистіювання)	17,8	20	23,3	13,3	10	30	10
12. Образа	21,1	10	40	40	13,3	23,3	-

те, що завдяки неоднаковому відношенню до самотності жінок, жінки використовують різні засоби, пасивні і активні, творчі і інтелектуальні, конструктивні і деструктивні, щоб уникнути стан самотності. По відповідям виявляється, що позитивних суджень жінок більше ніж негативних, чого не можна сказати про суб'єктивне уявлення причин самотності. Але іноді пасивний засіб або установка як «замикання у собі, відокремлення від оточення» у 35,5% жінок відіграє функцію перекладання відповідальності за свій стан на інших.

Це опосередковано можна підтвердити отриманими результатами на питання: «Наскільки Ви, на Вашу думку, контролюєте те, що з Вами відбувається в житті?», анкети Карин Рубинстайн и Филлипа Шейвера, результати представлені на рис. 1.

Цілоком аналізуючи рисунок 1, де виявлено, що 7% жінок незначно контролюють, а 41% помірно контролюють ситуації у власному житті, можна стверджувати, що деяка частина жінок перекладає відповідальність за свій стан на інших.

Аналіз отриманих значень як поведуть себе жінки з різних соціальних груп у самотності, дозволило виявити, що:

– у жінок які проживають на тимчасово окупованій території найчастіші реакції і дії у стані самотності виявлені: відвідую когось (66,7%), займаюсь домашніми справами (66,7%), дивлюсь телевизор (53,3%);

– у релігійних жінок: читаю Біблію чи молось (100%), читаю (80%), дзвоню другу (80%);

– у жінок які перебувають у виправній колонії (ВК), це: слухаю музику (56,7%), дивлюсь телевизор (46,7%);

– у жінок-внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території, це: займаюсь домаш-

Рис. 1. Відсоткове співвідношення уявлення жінок, щодо контролю ситуацій у власному житті

Таблиця 2

Частота названих реакцій і дій, які пов'язані із самотністю жінок (результати представлені у відсотках %)

Реакція і дії	Групи жінок	Жінки які проживають на тимчасово окупованій території	Релігійні жінки	Жінки які перебувають у виправній колонії	Жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території	Жінки-інваліди	Жінки-киянки
	Загальна група жінок N=270	N=45	N=45	N=45	N=45	N=45	N=45
1. Слухаю музику	46,1	40	-	56,7	50	90	40
2. Дивлюсь телевизор	39	53,3	40	46,7	30	66,7	40
3. Прогулююсь	15,5	-	-	33,3	-	40	20
4. Сплю	25	26,7	40	16,7	-	36,7	30
5. Читаю	42	-	80	23,3	40	66,7	40
6. Дзвоню другу	29	26,7	80	16,7	50	-	-
7. Займаюсь улюбленою справою, творчістю	53	40	-	16,7	70	86,7	40
8. Відвідую когось	36,7	66,7	40	-	30	53,3	30
9. Читаю Біблію чи молось	16,7	-	100	-	-	-	-
10. Плачу	6,7	-	40	-	-	-	-
11. Вчусь и працюю	19	26,7	-	-	40	50	-
12. Роблю покупки	15	-	-	-	40	30	20
13. Займаюсь домашніми справами	32,2	66,7	-	-	70	83,3	40
14. Нудьгую, сумую, депресую	11,7	40	10	-	20	-	-
15. Замикаюсь у собі, відокремлююсь	35,5	23,3	20	10	40	70	50
16. Нервую, злюсь і агресую	10,5	10	10	30	-	13,3	-

німи справами (70%), займають улюбленою справою, творчістю (70%), дзвоню другу (50%), слухаю музику (50%);

– у жінок-інвалідів, це: слухаю музику (90%), займають улюбленою справою, творчістю (86,7%), займають домашніми справами (83,3%), замикають у собі, виокремлюють (70%), дивлюсь телевизор (66,7%), читаю (66,7%);

– у жінок-киянок, це: слухаю музику (40%), дивлюсь телевизор (40%), читаю, займають улюбленою справою (40%), творчістю, займають домашніми справами (40%).

Отже, тут можна говорити про те, що виявлені показники жінок за груповою приналежністю практично ідентичні показникам загальної групи жінок, але є певні доповнення. У жінок-внутрішньо переміщених осіб і релігійних жінок одним

із частих засобів подолання самотності виступає спілкування з близькою людиною, у релігійних жінок ще й на екзистенціальному рівні – спілкування з Богом. Тобто для цих груп жінок, на дуже важливому рівні стоять міжособистісні стосунки, тому активним, конструктивним засобом для подолання самотності виявляється значущий інший. А ось у жінок-інвалідів, одним із засобів уникнення самотності є «замикання у собі і виокремлення», який набуває пасивного і деструктивного характеру.

Аналіз отриманих показників анкети Карин Рубінстайн и Филлипа Шейвера, на питання: «Наскільки Ви, на Вашу думку, контролюєте те, що з Вами відбувається в житті?», дає можливість виокремити ті групи жінок, у яких спостерігається найменший контроль, результати представлені на рис. 2.

Таблиця 3

	Загальна група жінок N=270	Жінки, які проживають в тимчасово окупованій території N=45	Релігійні жінки N=45	Жінки, які перебувають у виправній колонії N=45	Жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території N=45	Жінки-інваліди	Жінки-киянки N=45
Наскільки Ви привабливі, порівняно з Вашими ровесницями?							
Набагато привабливіша	6,1	-	-	-	13,3	-	23,3
Трохи більше привабливіша	17,2	13,3	-	16,7	43,3	20	10
Більш-менш привабливіша	53,3	73,3	80	40	33,3	40	53,3
Набагато менше привабливіша	18,3	13,3	20	33,3	10	20	13,3
Не привабливіша	5	-	-	10	-	20	-

Рис. 2. Відсоткове співвідношення уявлення жінок, з різних соціальних груп, щодо контролю ситуацій у власному житті

Дані рис. 2 показали, що у групі жінок-інвалідів і жінок ув'язнених найбільший відсоток жінок, перекладають відповідальність за своє життя на інших людей. При цьому ці групи жінок не застосовують активних засобів пошуку спілкування з іншими для уникнення самотності.

Також в нашому дослідженні було включено питання «Чи може самотня людина стати не самотньою. Що для цього потрібно зробити?» з анкети Д.О. Захарової, для виявлення **суб'єктивних думок і порад**, щодо позбавлення від самотності.

У результаті аналізу всіх отриманих порад і міркувань, було з'ясовано, що більша частина жінок (70%) вважають, що людина може стати не самотньою, якщо: розвине навички спілкування (82%), знайде партнера і друга (82%), змінить своє життя, або найде сенс в ньому (70%), налагодить взаєностосунки із оточуючими (соціум) (69%). Додатково були надані поради релігійних жінок, які акцентували на вірі у Бога (протягнути руку допомоги іншому) (88%), і жінок-інвалідів, які виділяли – прийняття себе, подолання сорому серед оточуючих (56%) і налагодити взаємовідношення у соціальній групі (43%).

Отже аналіз порад і міркувань жінок дозволив побачити, що для того, щоб перестати бути самотнім, треба усвідомити і пояснити свій стан самотності, знайти мету у житті і змінити цінності. Розвинути в себе комунікативні навички спілкування і довірливе відношення до оточуючих людей. Побудувати близькі стосунки із значущим іншим. Знайти в собі сили прийняти себе таким яким є (без сорому інвалідності своєї) і інших, надаючи можливість собі і іншим розвиватись в тому напрямку, який обере для себе кожен з них.

Важливо зазначити, що однією з проблем, яку треба подолати жінкам, щоб не почувати себе самотньою, це – прийняти себе. І опосередковано, це знаходить підтвердження у додатковому питанні «Наскільки Ви привабливі, порівняно з Вашими однолітками?» анкети Карін Рубінстайн і Філіпа Шейвера, отримані результати наведені у таблиці 3.

Виходячи з аналізу даних таблиці 3, можна побачити, що у загальній групі жінок тільки 23,3% осіб вважають себе привабливішими, що вказує на їх задоволеність Я-образом і прийняття себе. Більш-менш привабливішими вважають себе 53,3% жінок, що дозволяє говорити про те, що ці жінки самокритичні і не в достатній мірі задоволені своїм образом – Я. Жінки, які дали відповіді набагато менш привабливіша (18,3%) і не привабливіша (5%), мають низьку самооцінку,

невпевнені у собі і повністю незадоволені своїм образом – Я (не приймають себе такою якою є). Отже виходячи з отриманих результатів, можна говорити про те, що тільки 25% жінок приймають себе і задоволені своїм образом – Я.

Проаналізуємо детальніше кожен групу жінок окремо, щоб з'ясувати, в якій групі жінки найбільше незадоволені собою і не приймають себе.

Повна задоволеність собою спостерігається у п'яти групах жінок, окрім релігійних. Найвищі відсотки спостерігаються у групі жінок-внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території (56,6%), киянок (33,3%), більш менші у жінок-інвалідів (20%), ув'язнених виправної колонії (16,7%) і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території (13,3%). Це свідчить про те, що жінки внутрішньо переміщені особи і киянки найбільше у відсотковому порівнянні з іншими групами жінок, мають високу самооцінку, задоволені собою і своїм образом – Я.

Показник повної не задоволеності собою виявлений у жінок-інвалідів (20%) і жінок ув'язнених з виправної колонії (10%). Також найвищий показник у відсотковому еквіваленті у порівнянні з іншими групами жінок за відповіддю «набагато менш привабливіша» виявився у жінок-інвалідів (20%) і жінок, які перебувають у виправній колонії (33,3%). А це як раз вказує на те, що саме ці групи жінок (інваліди і ув'язнені) мають проблему з Я-образом, низькою самооцінкою і прийняттям себе.

Найбільші відсотки у порівнянні з іншими групами жінок «неповної задоволеності і сумніви у собі», спостерігаються у групах релігійних жінок (80%), які проживають на тимчасово окупованій території (73,3%) і жінок-киянок (53,3%). Саме ці жінки мають високу самокритичність до себе і не в достатній мірі задоволені своїм образом – Я, тому вимагають від себе постійного самовдосконалення і саморозвитку, ставлячи до себе високі вимоги.

Висновки. Було виявлено, що уявлення **головних причин**, з якими жінки пов'язують власну самотність, пов'язані з незадоволеністю своїм становищем у сформованій навколо них системи соціальної комунікації і міжособистісних стосунків (бракує підтримки, розрив, втрата або смерть близької людини, відсутність друзів, нікому не потрібен), а також у індивідуально-особистісних властивостях особистості (характер, конфліктність, егоїзм, самолюбство). Додатковими причинами у жінок виявились: невпевненість у собі, низька самооцінка (комплекси), складність у спілкуванні із оточенням, замкнутість, психологічні

травми і образа. Що безпосередньо впливає на встановлення здорових відносин із оточуючими, спонукаючи до внутрішніх і зовнішніх конфліктів, уникнення контактів і відчуженості у соціумі. Щодо причини «низька самооцінка», то було викрито, що тільки у 25% жінок виявляється задоволеність своїм образом – Я, і найбільший відсоток спостерігається у жінок – внутрішньо переміщених осіб і киянок. А повна незадоволеність своїм образом – Я виявилась у жінок-інвалідів і жінок ув'язнених. Аналіз групової приналежності жінок, дозволив додати лише те, що однією з головних причин самотності жінок-інвалідів виявляється вада слуху, яка є перетином для вільного вибору спілкування у соціальному середовищі. А у групі жінок внутрішньо переміщених осіб і жінок ув'язнених відзначається причина «прихожу додому в порожній будинок», яка безпосередньо обумовлена вимушеним внутрішнім переселенням жінок і різкою зміною життєвих обставин жінок-ув'язнених, які перебувають у виправній колонії.

Також було показано, що для жінок найбільш характерні наступні **реакції і дії у самотності** (те як вона себе поводить): займаюся улюбленою справою, творчістю, слухаю музику, читаю, дивлюсь телевізор, відвідую когось, замикаюся у собі, відокремлююся, займаюся домашніми справами. Це дозволяє говорити про те, що завдяки неоднаковому відношенню до самотності жінок,

жінки використовують різні засоби, пасивні і активні, творчі і інтелектуальні, конструктивні і деструктивні, щоб уникнути стан самотності. Аналіз групової приналежності жінок, дозволив доповнити, що у жінок-внутрішньо переміщених осіб і релігійних жінок одним із частих засобів подолання самотності виступає спілкування з близькою людиною, у релігійних жінок ще й на екзистенціальному рівні – спілкування з Богом. Тобто для цих груп жінок на важливому рівні стоять міжособистісні стосунки, тому активним, конструктивним засобом для подолання самотності виявляється значущий інший. А ось у жінок-інвалідів, одним із засобів уникнення самотності є «замикання у собі і виокремлення», який набуває пасивного і деструктивного характеру.

Також було викрито, що найбільший відсоток жінок-інвалідів і жінок ув'язнених **перекладають відповідальність** за своє життя на інших людей.

У ході аналізу **міркувань і порад** жінок щодо позбавлення від самотності, було з'ясовано, що більша частина жінок (70%) вважають, що людина може стати не самотньою, якщо: розвине навички спілкування, знайде партнера і друга, змінить своє життя, або найде сенс в ньому, налагодить взаємостосунки із оточуючими (соціум). Додатково були надані поради релігійних жінок, які акцентували на вірі у Бога (простягнути руку допомоги іншому), і жінок-інвалідів, які виділяли пораду прийняти себе і подолати сором серед оточуючих.

Список літератури:

1. Брутман В.И., Панкратова М.Г., Ениклопов С.Н. Некоторые результаты социологического и психологического обследования женщин, отказавшихся от новорожденных детей. Вопросы психологии. 1994. № 5. С. 31-36.
2. Визгина А.В., Пантелеев С.Р. Проявление личностных особенностей в самоописаниях мужчин и женщин. Вопросы психологии. 2001. № 3. С. 91-100.
3. Заворотных Е.Н. Социально-психологические особенности одиночества как субъективного переживания: дис. канд. психолог. наук: 19.00.05. Санкт-Петербург, 2009. 254 с.
4. Захарова Д.А. Педагогические условия предупреждения одиночества у детей-сирот в учреждениях государственного призрения: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 /Костромской гос. ун-т. им. Н.А. Некрасова. Кострома, 2014. 237 с.
5. Климентьева Е. Н. Одиночество как социальная проблема современной России. Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. 1: Регионоведение. 2009. № 3. С. 97-100.
6. Кулаева Е.В. Самоопределение женщин с различными типами гендерной идентичности: дисс.. к. психол. наук: 19.00.05 / Ярославль, 2009. 191с.
7. Покровский Н.Е. Лабиринты одиночества: Пер. с англ. / Сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского. Редактор Н.Л. Шестернина. М.: Прогресс, 1989. 624 с.
8. Пузанова, Ж.В. Философское одиночество и одиночество философа. Вестник РУДН. Серия Социология. 2003. № 4-5. С. 47-58.
9. Пузанова, Ж.В. Антропология одиночества . Социальная антропология на пороге XXI века. Москва, 1998. 355 с.
10. Рогова Е. Е. Одиночество в условиях современного общества : дис. канд. филос. Наук: 09.00.11. Краснодар, 2012. 297 с.
11. Романова Н.П. Социальный статус одиноких женщин в современном российском обществе: теоретико-методологический анализ: автореф. дис. док. соц. наук: 22.00.04 . Улан-Удэ, 2006. 40с.

12. Романова Н.П. Социальный статус одиноких женщин в современном российском обществе: теоретико-методологический анализ: дисс. д-ра социолог. наук: 22.00.04 / Улан-Удэ. Бурятский гос. ун-т, 2006. 322с.

13. Сіляєва В. І. Психологічне вивчення та корекція образу Я у самотніх жінок: дис.канд. психол. наук: 19.00.01 / Таврійський національний ун-т ім. В.І. Вернадського. Сімферополь, 2004. 193с.

14. Срібна О.В. Психологічні особливості самовизначення сучасної жінки. Актуальні проблеми психології :зб. наук. праць Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. Київ.: 2017. Т. VI, Вип. 13. С. 276 –285.

15. Хвостов В. М. Женщина и человеческое достоинство: историческая судьба женщины. Природа женщины. Женский вопрос. М.: Леман и Плетнёв, 1914. 510 с.

16. Шагивалеева Г.Р. Одиночество и особенности его переживания студентами: Монография. Елабуга: Изд-во ОАО «Алмедиа», 2007. 157 с.

17. Шитова Н.В. Социально-психологические особенности одиноких женщин: дис. кад. психол. наук: 19.00.05/ Воронежский экономическо-правовой ин-т. Воронеж, 2009. 189 с.

18. Шитова Н. В. Феноменология одиночества: возможные причины женского одиночества и психологическая характеристика личности одиноких женщин / Мультидисциплинарный научнопрактический журнал. Территория науки. № 2 (3). 2007. С. 282–286.

19. Эльячефф К. Дочки-матери: третий лишний? М.: Ин-т. общегуманит. исслед., 2013. 446 с.

20. Cacioppo J.T., Hawkey L.C. Loneliness. Handbook of individual differences in social behavior. New York: Guilford, 2009. P. 227–240.

21. Dykstra P. A. & Fokkema T. Social and Emotional Loneliness Among Divorced and Married Men and Women: Comparing the Deficit and Cognitive Perspectives. Basic and Applied Social Psychology. Vol. 29, 2007 <https://doi.org/10.1080/01973530701330843>

Leonova I.M. SUBJECTIVE REPRESENTATION OF CAUSES OF LONELINESS BY WOMEN FROM DIFFERENT SOCIAL GROUPS

The article presents the results of a study of the subjective perception of the causes of loneliness of women belonging to different social groups, as well as their reactions and actions, how they behave in loneliness.

It has been found that the main reasons for which women associate their own loneliness are: dissatisfaction with interpersonal relationships, lack of communication, as well as individual personality traits.

It was found that women's reactions and actions, how they behave in loneliness directly depend on their subjective attitude towards loneliness, where they use different means (passive and active, creative and intellectual, constructive and destructive) to avoid this condition. Most often, women choose: to do their favorite thing, household chores, listen to music or watch TV, read, visit others (guests), be creative, separate and lock themselves in. In particular, internally displaced women from the temporarily occupied territories often choose the means of overcoming the loneliness of communication with a loved one, religious women - communication with God, and women with disabilities, on the contrary - are closed in on themselves and separated from others. This indicates that women with disabilities choose a passive destructive means of overcoming loneliness.

It was also found that the largest percentage of women with disabilities and women prisoners shift responsibility for their lives to others.

Research has shown that most women believe that a man can avoid loneliness by developing communication skills if he changes his outlook on life and finds meaning in it, build relationships with others and build relationships with significant others (partners). In particular, religious women add to the advice of overcoming loneliness - faith in God, and women with disabilities - self-acceptance and overcoming their own shame in the environment.

Key words: *loneliness, social groups of women, subjective causes, reactions and actions in loneliness, control of one's own life, thoughts and advice on overcoming loneliness.*